

ROMAN DYBOSKI
(1883–1945)

Roman Dyboski był wybitnym profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, znawcą literatury angielskiej, propagatorem wiedzy o Polsce w świecie i twórcą polskiej anglistyki, o którym Julian Krzyżanowski napisał we wspomnieniu, że „reprezentował te wyżyny, na których przez wymianę dóbr kulturalnych, wytwarzanych przez narody, powstaje wielka kultura ogólnoludzka. Wyżyny prawdziwego, a rzadko spotykanego humanizmu”¹.

Przyszły profesor UJ i wykładowca w Szkole Nauk Politycznych urodził się 19 listopada 1883 roku w Cieszynie w rodzinie silnie zaangażowanej w sprawy Śląska jako najstarszy syn Antoniego Dyboskiego i Marii z Łopuszańskich. Po ukończeniu czteroklasowej szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum niemieckiego w Cieszynie. Ukończywszy szkołę średnią w 1901 roku, przejawiając już wtedy ogromne zamiłowanie do literatury i historii, podjął w tym samym roku studia na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem znakomitego germanisty i anglisty Wilhelma Creizenacha. Jego mistrzami byli profesorowie filologii klasycznej Kazimierz Morawski i Maksymilian Kawczyński. Studia germanistyczne i anglistyczne kontynuował w Wiedniu w latach 1902–1905, uzyskując doktorat z filozofii i zaraz potem wyjeżdżając na roczne stypendium do Anglii. W 1908 roku uzyskał habilitację na Uniwersytecie Wiedeńskim na podstawie rozprawy o Alfredzie Tennysonie, zatytułowanej *Tennysons Sprache und Stil* (Język i styl Tennysona) i rozpoczął wykłady na Uniwersytecie Jagiellońskim. W wieku zaledwie 28 lat został profesorem nadzwyczajnym filologii angielskiej na UJ, pierwszym przedstawicielem tej dyscypliny w Polsce, stając się wybitnym twórcą polskiej anglistyki². Na jego wykłady uniwersyteckie przychodzili studenci ze wszystkich niemal wydziałów, a cykl inauguracyjnych wykładów powszechnych poświęconych Johnowi Miltonowi przyciągał tłumy ludzi także spoza uniwersytetu³. Wykłady te, opublikowane w 1909 roku, przedstawiają nie tylko dzieło literackie Milтона, lecz także osadzają je w kontekście epoki, ukazują przewroty konstytucyjne i religijne siedemnastowiecznej Anglii oraz pozwalają w pełni zrozumieć działalność polityczną i twórczość autora *Raju utraconego*.

Pierwsze sześć lat swojej działalności uniwersyteckiej prof. Dyboski poświęcił na budowanie gmachu wiedzy o kulturze angielskiej. Przygotowywał opracowania naukowe i popularnonaukowe oraz teksty publicystyczne, zamieszczane w krakowskim „Czasie”, „Przeglądzie Polskim”, „Eosie” i lwowskim „Pamiętniku Literackim”, dotyczące zarówno zagadnień literackich, jak i wybitnych angielskich mężów stanu i polityków oraz życia uniwersyteckiego w Anglii. Jak napisała autorka monografii o Romanie Dyboskim Zofia Krajewska, był on gorącym

¹ J. Krzyżanowski, *Pamięci Romana Dyboskiego*, „Odrodzenie”, 24 VI 1945.

² Zob. *Professor Roman Dyboski: Founder of English Studies in Poland*, ed. T. Bela, E. Mańczak-Wohlfeld, Kraków 1998; P. Mroczkowski, *Pioneer of English Studies in Poland: 50th Anniversary of the Death of Professor Roman Dyboski* [w:] *Discourses of Literature. Studies in Honour of Alina Szala*, eds. L.S. Kolek, W. Nowicki, Lublin 1997.

³ Z. Krajewska, *Roman Dyboski (1883–1945)*, Katowice 1968, s. 16.

zwolennikiem „idei zbliżenia narodów poprzez wymianę dóbr kulturalnych”, który „sądził słusznie, że właśnie katedrom literatur obcych przypadło zaszczytne zadanie stworzenia kadr takich pracowników naukowych, którzy by tę ideę potrafili zrealizować. Sam wprowadzał ją w życie, upowszechniając u nas najlepsze wartości innych narodów, a potem – w okresie szerokiej działalności propagandowej – przenosząc na obcy grunt to, co w naszej kulturze wydawało mu się najcenniejsze”⁴.

Pracę naukową i społeczną prof. Dyboskiego przerwała I wojna światowa, skazując go na siedmioletnią tułaczkę po Rosji i Syberii. Wcielony do armii austriackiej jako oficer rezerwy brał udział w walkach na froncie rosyjskim, gdzie dostał się do niewoli jako jeńiec. Rozpoczęły się dla niego najtrudniejsze lata tułaczki, niedostatku, a nade wszystko niewoli, która jednak ani na chwilę nie pozbawiła go zapału do twórczej pracy i pisania, a także pracy pedagogicznej prowadzonej w najdziwniejszych zresztą okolicznościach. Początkowo przebywał w Moskwie, uczestnicząc w życiu kolonii polskiej i pracując w Komitecie Polskim oraz przygotowując w tym czasie pracę poświęconą Szekspirowi, która kilka lat później miała się ukazać także w Londynie w języku angielskim⁵. Jako jeńiec wojenny przebywał następnie w Rostowie i Kazaniu, gdzie prowadził kurs mickiewiczowski dla studentów i wygłaszał odczyty dla Komitetu Polskiego, prowadząc zarazem tajną korespondencję z Polskim Towarzystwem Pomocy Oficerów Wojny w Piotrogradzie. Został za to zesłany na pół roku do Głazowa, gdzie przebywał w odosobnieniu, wśród żołnierzy rosyjskich. W 1921 roku, wbrew nadziejom na powrót do kraju wyrażanym już w 1919 roku, przebywał w obozie skazany na roboty przymusowe. Starania o jego uwolnienie wielokrotnie podejmował rektor UJ Julian Nowak oraz dziekan Wydziału Filozoficznego, interweniując m.in. w Ministerstwie Spraw Zagranicznych i Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zabiegi te długo nie przynosiły żadnego skutku mimo zaangażowania wielu instytucji. Kilkakrotnie jeszcze, wraz ze zmieniającą się sytuacją polityczną w Rosji, Dyboski miał być uwalniany i repatriowany, by wreszcie, po kilkumiesięcznym pobycie na środkowej Syberii, powrócić najpierw do Moskwy, na przełomie 1921 i 1922 roku, a następnie do wolnej Polski. Tułaczkę tę opisał w niedawno wznowionej książce-pamiętniku *Siedem lat w Rosji i na Syberii*, zawierającej refleksje autora na temat narodu rosyjskiego, jego literatury, sposobu myślenia i życia⁶. Niewolę autor podsumował następująco: „Te siedem lat wędrówek i poniewierki po Rosji na powrót uzupełniły moją polską edukację obywatelską tym nieocenionym skarbem, jakim jest spotęgowane poczucie

⁴ *Ibidem*, s. 24.

⁵ R. Dyboski, *Rytmika wysiłku i znużenia w twórczości Szekspira*, Moskwa 1917, „Prace Polskiego Koła Naukowego w Moskwie”, Sekcja Humanistyczna, nr 2. Wyd. angielskie: *Rise and Fall in Shakespeare's Dramatic Art*, London 1923.

⁶ Książka ta, w opracowaniu Tomasza Bohuna, została wznowiona w 2007 r. przez Warszawską Oficynę Wydawniczą „Mówią Wieki”.

godności narodowej, wyższości kulturalnej i żywotności politycznej nas Polaków w porównaniu z głęboko myślącym i czasem błyszczącym zdolnym, ale chronicznie gnuśnym i społecznie bezradnym sąsiadem naszym na Wschodzie”⁷. To dlatego prof. Dyboski, podtrzymując ducha wśród polskich więźniów na Syberii, organizował odczyty popularnonaukowe, poświęcone m.in. rozwojowi myśli demokratycznej w Polsce porozbiorowej, *Księgom pielgrzymstwa polskiego* Adama Mickiewicza i *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego.

Na Uniwersytecie Jagiellońskim czekała na Romana Dyboskiego nominacja profesorska nadana przez Naczelnika Państwa w kwietniu 1920 roku, wkrótce też pojawiło się zaproszenie do poprowadzenia wykładów na Uniwersytecie Londyńskim, gdzie Dyboski udał się w roku akademickim 1922/1923 i miał wykłady z literatury oraz historii polskiej. Po powrocie do kraju podjął swoje obowiązki w katedrze anglistyki, zarazem jednak jako wybitny znawca kultury, ale także polityki angielskiej, został zaproszony do Szkoły Nauk Politycznych UJ jako wykładowca. W roku akademickim 1923/1924 prowadził wykłady zatytułowane „Podstawy polityczne współczesnej Anglii”. Wynikało to z założeń szkoły, która w nowej rzeczywistości politycznej chciała sprostać nowym celom i wymaganiom. Program wykładów przygotowano tak, by zapewnić słuchaczom nie tylko gruntowną wiedzę na temat stosunków prawnopolitycznych i ekonomicznych w kraju, lecz także za granicą, „zwłaszcza u naszych sąsiadów, a także we Francji i Anglii”⁸. Zapoznanie studentów z polityką światową miało ich przygotować do skutecznego działania na arenie międzynarodowej, gdy zajdzie taka potrzeba. Przez kolejne cztery lata spotykamy prof. Dyboskiego w Szkole Nauk Politycznych głoszącego wykłady poświęcone współczesnej Anglii oraz polityce zagranicznej i wewnętrznej Wielkiej Brytanii, opracowane przez studentów szkoły i wydane w formie skryptów dostępnych do dziś w Bibliotece Jagiellońskiej. Obejmowały one następujące wykładowane przedmioty: „Współczesne prądy polityki angielskiej” (1924/1925), „Podstawy polityczne współczesnej Anglii” (1925/1926), „Politykę zagraniczną i wewnętrzną Wielkiej Brytanii” (1927/1928). Po rocznej przerwie prof. Dyboski powrócił do Szkoły Nauk Politycznych w roku 1929/1930, tym razem z wykładami zatytułowanymi „Współczesne Stany Zjednoczone”. Dwa lata później, w roku akademickim 1931/1932, wrócił do problematyki brytyjskiej podczas wykładów zatytułowanych „Problemy polityki angielskiej ostatnich dziesięcioleci”. Profesora Dyboskiego po raz ostatni spotykamy w Szkole Nauk Politycznych przed wybuchem II wojny światowej; w roku akademickim 1937/1938 prowadził wykłady pt. „Wielcy mężowie stanu nowoczesnej Anglii”, zaś w styczniu 1939 roku cykl 12 wykładów pt. „Polityka mocarstw anglosaskich w XX wieku”. Warto zaznaczyć, że Roman Dyboski nie był jedynym znawcą problematyki brytyjskiej w SNP UJ, zajmowali się nią również inni wykładowcy, w szczególności: Michał Rostworow-

⁷ R. Dyboski, *Siedem lat w Rosji i na Syberii*, Warszawa 1922, s. 234.

⁸ *Sprawozdanie Koła Uczniów i B. Uczniów S.N.P. za rok 1923/4*, Kraków 1924, s. 7.

ski, Marian Zygmunt Jedlicki, Konstanty Grzybowski oraz Adam Heydel podejmujący problematykę gospodarczą.

Przerwy w tych wykładach wynikają ze specyfiki działalności intelektualnej, jakiej Dyboski podjął się w latach dwudziestych i trzydziestych, odbiegającej od typowej kariery akademickiej, odsłaniającej inne jeszcze jego oblicze Polaka- patrioty, zatroskanego o losy swojego oswobodzonego kraju i jego wizerunek w świecie. Podjął się trudnej pracy budowania owego wizerunku Polski i szerzenia wiedzy o niej w świecie anglosaskim, w Wielkiej Brytanii i USA, zdając sobie bez wątpienia sprawę, że są to dla świata zachodniego i być może dla przyszłości spraw polskich ośrodki najważniejsze. Rozpoczęła się więc współpraca Dyboskiego z Londyńskim Instytutem Sławistycznym (School of Slavonic Studies) i jego organem „The Slavonic Review”. Obejmowała ona z czasem organizację oświatową, takie jak Association for Adult Education, konferencje dla urzędników brytyjskiego Foreign Office, by z czasem rozszerzyć się na Stany Zjednoczone⁹. Dyboski podjął się przede wszystkim szerzenia wiedzy na temat historii Polski, czemu służyły prowadzone w Londynie i innych ośrodkach brytyjskich wykłady, jak choćby te w semestrze wiosennym 1933 roku pt. „Contemporary Poland”, oraz dwukrotne wyjazdy do USA. W liście skierowanym do Rektora UJ przez Józefa Kellenbacha w imieniu zarządu Fundacji Kościuszkowskiej został Dyboski uznany za „skutecznego orędownika sprawy polskiej”¹⁰. Działalność tę docenił także Joseph Conrad-Korzeniowski, pisząc w liście do Dyboskiego: „Nie umiem wyrazić, jak bardzo cenię dobrą i patriotyczną pracę, którą Pan prowadzi swymi wydawnictwami angielskimi, tak zajmującymi treściowo i formalnie. Anglicy mało wiedzą o Polsce – i, obawiam się, mało mają sympatii dla nowego państwa. Wszystko to jednak jest wynikiem zwykłej ignorancji, którą usunąć może jedynie dokładne i jasne podanie prawdy historycznej”¹¹. Była to praca trudna, pochłaniająca mnóstwo czasu i energii, wymagająca mozolnego obalania niechęci i barier, często wynikających z niezajomości faktów historycznych, z jakimi spotykała się odrodzona Rzeczpospolita. Profesor Dyboski mówił i pisał w Anglii i w USA o historii Polski i jej współczesnych sprawach, o jej literaturze i silnych związkach cywilizacyjnych z Zachodem, wydając w Anglii kilka książek poświęconych dziejom i sprawom polskim¹². Starał się, zarówno w wykładach, jak i publikacjach, o przedstawienie

---

⁹ O wykładach tych z uznaniem wspomina Julian Krzyżanowski w tekście *Roman Dyboski i jego dzieło* [w:] R. Dyboski, *Sto lat literatury angielskiej*, Warszawa 1957.

¹⁰ Archiwum UJ, SI1619.

¹¹ List ten w przekładzie ukazał się w krakowskim „Czasie”, nr 71, 1932, a w oryginale w czasopiśmie „Poland” z 1926 r.

¹² Są wśród nich następujące prace: *Outlines of Polish History. A Course of Lectures delivered in the School of Slavonic Studies, King's College, University of London, London 1925*, wyd. 2 poprawione New York 1931; *Modern Polish Literature: A Course of Lectures delivered in the School of Slavonic Studies, King's College, University of London, London 1924*; *Poland Old and New. Three Lectures*, Oxford 1926; *Poland*, w serii „The Modern World”, London 1933; *Poland in World Civilization*, New York 1950.

prawdy historycznej i o naświetlenie rzeczywistości Polski odrodzonej, jej miejsca w relacjach międzynarodowych, jej problemów i aspiracji. W 1925 roku był jednym z wykładowców na międzynarodowych letnich kursach zorganizowanych w Genewie pod egidą Ligi Narodów, zapoznając słuchaczy z politycznymi, ekonomicznymi i społecznymi zagadnieniami odrodzonej Rzeczypospolitej. Owocem tych wykładów była publikacja zatytułowana *Poland Old and New* uznana za najcenniejszą pracę Dyboskiego w dziele szerzenia wiedzy o Polsce, w jego pracy propagandowej i popularyzatorskiej. Z kolei w jego publikacjach przygotowywanych dla polskiego czytelnika znajdujemy analizę wydarzeń politycznych, społecznych i kulturalnych Anglii i Ameryki, informacje o konstytucji angielskiej, o angielskich mężach stanu, szkolnictwie średnim i wyższym. Wśród jego prac naukowych są z kolei opracowania poświęcone wielkim pisarzom angielskim, takim jak George Byron, Charles Dickens, Arnold Bennett czy Joseph Kipling.

Sześciomiesięczny pobyt w USA na przełomie 1928 i 1929 roku – na zaproszenie Fundacji Kościuszkowskiej, a następnie Chicago Society – był okazją do poprowadzenia wielu wykładów, wygłoszenia przemówień i uczestnictwa w pogadankach radiowych w ośrodkach uniwersyteckich i centrach polonijnych. Wspomniane wystąpienia zostały przez Dyboskiego świetnie wykorzystane do szerzenia wiedzy o Polsce i odniosły wielki sukces, a dodatkowym owocem tego pobytu stała się książka zatytułowana *Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Wrażenia i refleksje* (1930). To właśnie wtedy, po powrocie z USA, Dyboski po raz pierwszy podjął w Szkole Nauk Politycznych wykłady poświęcone Stanom Zjednoczonym. „Publikacja ta – jak pisał o niej Stanisław Helsztyński – jest wysokiej miary encyklopedią o fenomenie amerykańskim. Niepospolity zmysł obserwacji, wytrawna znajomość rzeczy anglosaskich, dar pisarski autora sprawiają, że przed oczyma czytelnika przesuwa się kolos zaatlantycki w pełnych swych blaskach i nędzach”¹³. W innym tekście politologicznym, będącym owocem pobytu w USA, zajmując pisze o demokracji amerykańskiej, uświadamiając czytelnikowi europejskiemu, że kojarzone z wolnością i indywidualizmem instytucje amerykańskie oraz stosunki społeczno-gospodarcze łączone z *laissez faire* prowadzą do daleko idącego ujednoczenia i standaryzacji życia oraz myśli i że ten indywidualizm amerykański okazuje się pozorny, że kwitnie on dalej w Europie, a nie w Ameryce, to Stary Kontynent jest bowiem „właściwą ojczyzną różnorodności i barwy, a więc swobody i pełni w objawach życia”¹⁴. W eseju *Cywilizacja europejska a cywilizacja amerykańska* zwrócił zaś uwagę na kryzys demokracji w Europie, porównując demokrację brytyjską, którą charakteryzują „rządy za zgodą ludu”, z demokracją amerykańską, mającą charakter powszechny, opierającą się na „rządach przez lud”¹⁵.

¹³ S. Helsztyński, *U Anglosasów i rodaków za Oceanem*, „Wiadomości Literackie” 1930, nr 33.

¹⁴ R. Dyboski, *O demokracji amerykańskiej*, „Przegląd Powszechny” 1930, nr 95, s. 365.

¹⁵ *Idem*, *Cywilizacja europejska a cywilizacja amerykańska*, Kraków 1938 (nadbitek z „Kultury i Wychowania”), s. 13–14.

W 1929 roku Dyboski pisał, że bronią Polski w trudnej sytuacji międzynarodowej musi być coraz sprawniejsza dyplomacja i coraz skuteczniejsza propaganda zagraniczna, a obok tego powaga coraz silniejszej i coraz bardziej praworządnej państwowości, oraz wzrastająca pozycja gospodarcza. W swoich rozlicznych tekstach naukowych, a przede wszystkim popularnonaukowych, zwracał uwagę na największe bolączki i problemy odrodzonej Polski. Podkreślał np. konieczność „podniesienia moralności partyjno-politycznej” przez ożywienie udziału inteligencji w życiu publicznym i pełne włączenie się jej w całokształt bytu narodowego. Do takiego zaś podniesienia etyki politycznej droga miała jego zdaniem prowadzić „tylko przez podniesienie i rozpowszechnienie wiedzy obywatelskiej i kultury parlamentarnej”¹⁶. Chciał, by absolwenci wszystkich wydziałów filozoficznych posiadli „pewną wspólną miarę nauki politycznej”. Doceniając wagę Szkoły Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, zorganizowanej, jak podkreślał, według najlepszych wzorów w świecie: paryskiego i londyńskiego, stwierdzał, że to zbyt mało, że trzeba, by podstawy prawa i obowiązków obywatelskich wykładane były na wszystkich wydziałach filozoficznych. Co więcej, uważał, że nikt nie powinien opuszczać szkoły średniej bez znajomości konstytucji i głównych zarysów funkcjonowania władzy ustawodawczej i administracji państwowej¹⁷. Propagował angielski wzorzec *debating society* jako świetne narzędzie wychowania obywatelskiego młodzieży akademickiej. Dostrzegał też wzrastającą wagę sfery ekonomicznej w życiu społeczeństw XX wieku, pisząc w recenzji polskiego tłumaczenia autobiografii J.S. Milla: „Dla przywrócenia zaś panowania rozumu w społecznej i politycznej dziedzinie życia potrzebne dziś jest podniesienie powagi szczególnie jednej formy rozumowego patrzenia na świat, mianowicie rozumowania ekonomicznego”¹⁸. Miała w tym pomóc lektura Milla, który wolności indywidualnej poświęcił tak wiele uwagi. W innym z kolei tekście poświęconym sprawom angielskim rozważał powody poszanowania władzy w Anglii i stwierdzał, że nie jest to nic innego jak wolność, „której przybytkiem (czy przytułkiem) po wszystkich nowszych przemianach zawsze jeszcze jest ziemia angielska”. Anglicy bowiem zdołali urzeczywistnić zasadę, że tylko wolność wytwarza „właściwe i wartościowe poczucie współodpowiedzialności w związkach społecznych”¹⁹. Nawiązując do Edmunda Burke’a, zauważał, że znajomość dziejów jasno pokazuje, iż „pierwiastek wolności i pierwiastek autorytetu połączone we właściwej

¹⁶ *Idem*, *Uniwersytet a wychowanie obywatelskie*, „Przegląd Akademicki”, kwiecień 1922, s. 119.

¹⁷ *Ibidem*, s. 122.

¹⁸ R. Dyboski, *John Stuart Mill jako pisarz dla naszych czasów*, „Przegląd Współczesny” 1931, nr 111, s. 78.

¹⁹ *Idem*, *Myśli o moralności życia publicznego w Anglii* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego*, Lwów 1936, s. 14.

proporcji są niezbędne dla życia państwowego, i to właśnie ta proporcja jest ostatecznym sekretem sztuki politycznej”²⁰.

Do spraw polskich nie podchodził bezkrytycznie, ale rozpatrywał je z punktu widzenia rozmaitych międzynarodowych konfiguracji i kontekstów. Szerszy horyzont refleksji prof. Dyboskiego wynikał z wielu czynników, przede wszystkim jednak z własnego bogatego doświadczenia. W odczycie „Polska a kultura Zachodu” zadał pytanie, które zadawane było także po 1989 roku: do jakich idei i wzorców powrócić w odrodzonej ojczyźnie? Wskazał na dwie dobrze znane idee: „przedmurze chrześcijaństwa” i „ideę jagiellońską” jako te, nad którymi w nowej sytuacji historycznej, w wolnym państwie trzeba się na nowo pochylić i przywrócić im żywą treść, to one bowiem „wyrażają właściwe dziejowe posłannictwo Polski”²¹. Twierdził, że do świetności kulturalnej Polski Jagiellońskiej trzeba powrócić jak do skarbcza zakorzenionego w duchowej jedności ówczesnej Europy²². Swoiste *credo* tej tradycji wyraził Dyboski następująco: „w parze z największą potęgą i sławą Polski zawsze idzie internacjonalizm kulturalny w wysokim ujęciu i we wspaniałych przejawach [...] nie zamykanie się we własnych granicach, ale możliwie pełny udział w życiu kulturalnym szerokiego świata prowadzić nas może do lepszej przyszłości”²³. Wierzył, że stojąc między dwoma ustrojami o charakterze krańcowym – sowiecką Rosją i hitlerowskim Niemcami – geniusz Polski wskaże jej drogę pośrednią rozsądnego umiaru w polityce narodowej i społecznej oraz w dążeniach kulturalnych.

184

Wybrany w 1929 roku na wiceprzewodniczącego Światowego Stowarzyszenia Edukacji dla Dorosłych, żywo interesując się edukacją i funkcjonowaniem uniwersytetów w Anglii, Dyboski sformułował w krótkim, pisanym z potrzeby chwili tekście wizję właściwej misji uniwersytetu w Polsce. Uniwersytet miał służyć w jego przekonaniu „naczelnym ideom ogólnoludzkim”, a w służbie państwa miał wytwarzać i doskonalić „oświeconą intelektualnie i uszlachetnioną moralnie” opinię publiczną²⁴. Najwyższym jednak powołaniem uniwersytetu miało być zaszczepianie czci dla Prawdy i zapału do jej poszukiwania. Do tego zaś potrzebna jest wolność. Służąc ideałowi, jakim jest pochod do prawdy, uniwersytet może wyłącznie działać w atmosferze wolności – podkreślał Dyboski, krytykując plany ograniczenia autonomii uniwersytetu w odrodzonej Polsce. Jest to jeden z rozlicznych tekstów poświęconych rozmaitym zagadnieniom życia społecznego, politycznego czy kulturalnego, w którym ujawnia się niezwykle dar słowa prof. Dyboskiego, umiejętność jasnego wyrażania myśli i śmiałość własnych, często niezwykle trafnych tez. W tym sensie był on nie tylko anglistą, znawcą literatury, ale także politologiem, historykiem, a nawet socjologiem.

²⁰ *Idem*, *Wolność nauki a interes państwa*, „Czas” 1932, nr 288.

²¹ *Idem*, *Polska a kultura Zachodu*, Kraków 1936, s. 5.

²² *Ibidem*, 7.

²³ *Ibidem*, s. 17.

²⁴ R. Dyboski, *Wolność nauki a interes państwa*, s. 106–107.

Książkę o Polsce napisaną w języku angielskim i opublikowaną w Londynie w 1933 roku w prestiżowej serii *The Modern World. A Survey of Historical Forces* kończył takimi znamiennymi słowami:

Tak jak polscy bohaterzy i męczennicy, prorocy i wygnańcy nigdy nie przestali wierzyć, że państwo polskie odrodzi się na nowo, mimo iż wydawało się to wówczas wielce nieprawdopodobne, tak współczesny obywatel polski pamiętający o historii swojego narodu, nigdy nie przestaje wierzyć, iż niezależnie od tego, jakie formy wyłonią się w wyniku obecnego fermentu międzynarodowego, Polska będzie wśród nich żywym i aktywnym organizmem²⁵.

Temu samemu dziełu szerzenia wiedzy o Polsce poświęcona była także praca późniejsza, zatytułowana *Poland in World Civilization*, wydana w USA w 1950 roku z rękopisu wywiezionego z Polski już po wybuchu II wojny światowej. Jest to niezwykle obiektywna próba ukazania dziejów i kultury Polski jako wkładu do dorobku kultury europejskiej i światowej, wychodząca poza wąskie interpretacje historyków szkoły krakowskiej, którymi Dyboski posiłkował się w publikacjach wydawanych w Anglii w latach dwudziestych. Ukazuje w niej autor m.in. wspaniałą dorobek polskiej myśli politycznej XVI i XVIII wieku, a w świetle krytycznym wady instytucjonalne ustroju dawnej Rzeczypospolitej. Skupia się jednak nie na stronie krytycznej, lecz na bogatym dorobku naszej wielowiekowej kultury, do którego wkład wniosła także polska emigracja. Książka ta miała być świadectwem wielkiego postępu, jaki się u nas dokonał, ukazującym to wszystko, co w sferze kulturalnej, w tym w sferze kultury politycznej, określało miejsce Polski w Europie i świecie.

Bez wątplenia życiową pasją Dyboskiego były badania nad literaturą angielską. Rezultatem jego żmudnej pracy naukowej, podejmowanej również w trudnych warunkach rosyjskiej niewoli czy niemieckiej okupacji, stały się tak fundamentalne dzieła, jak *Literatura i język średniowiecznej Anglii*, *O sonetach i poematach Shakespeare'a*, *Rytmika wysiłku i znużenia w twórczości Shakespeare'a*. Autor wykazał się w nich wspaniałą znajomością psychiki i kultury Anglii, jej ustroju politycznego i urządzeń społecznych. Wiedzą tą dzielił się przez kilka lat ze studentami Szkoły Nauk Politycznych. Prowadząc badania naukowe i wykładając, starał się także inspirować młodzież studencką do zainteresowania się osiągnięciami angielskiej kultury literackiej i politycznej. Jego uczniami byli Andrzej Tretiak i Waclaw Borowy, krótko także Władysław Tarnawski. Najważniejsze prace Dyboskiego w tym zakresie powstały podczas okupacji. Cudem uniknął on wywiezienia do Sachsenhausen wraz z innymi profesorami UJ w listopadzie 1939 roku – w dniu aresztowań przebywał w Warszawie. Okres wojny spędził w Krakowie, ucząc w szkole zawodowej i dając lekcje angielskiego, a przede wszystkim pracując naukowo. To wtedy, mimo trudnych warunków okupacji, powstały dwa

---

²⁵ R. Dyboski, *Poland*, London 1933, s. 424.

wybitne dzieła *Sto lat literatury angielskiej* oraz *Wielcy pisarze amerykańscy*, a także mniejsze prace: *Dzieje Anglii*, *Dzieje Stanów Zjednoczonych* czy *Zarys literatury angielskiej* oraz wspomniana wyżej *Poland in World Civilization*. Dwa pierwsze dzieła wydane już w latach pięćdziesiątych stanowiły swoistą syntezę jego dotychczasowej pracy naukowej²⁶.

W marcu 1945 roku prof. Dyboski z wielkim zapałem ponownie objął Katedrę Filologii Angielskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim, jednak pracę tę dane mu było kontynuować zaledwie przez trzy miesiące. Dnia 1 czerwca 1945 roku zmarł nagle na atak serca. Była to ogromna strata dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, społeczności akademickiej i polskiej nauki. Trudno powiedzieć, w jakim kierunku zmierzałyby wysiłki badawcze i popularyzatorskie profesora, tak mocno przywiązanego do idei wolności i autorytetu w nowej sytuacji politycznej Rzeczypospolitej.

Roman Dyboski został odznaczony: Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski w 1930 roku przez Prezydenta RP za „zasługi na polu pracy propagandowej zagranicą”, Medalem Niepodległości w 1931 roku „za pracę w dziele odzyskania niepodległości”, Krzyżem Walecznych w 1923 roku, Złotym Krzyżem Zasługi w 1936 roku za wybitne zasługi naukowe i za wychowywanie młodzieży w duchu patriotycznym w latach 1905–1918 oraz Złotym Krzyżem Zasługi (po raz drugi) w 1938 roku za zasługi w pracy społecznej.

BIBLIOGRAFIA

Ważniejsze prace Romana Dyboskiego:

Alfred Tennyson. Jego życie i dzieła, Kraków 1912.

Ameryka a powstanie listopadowe, „Czas” 1930, nr 276.

Anglia po wojnie. Wrażenia i refleksje, Kraków 1924.

Anglo-Polish Cultural Relations, „The Handbook of the Anglo-Polish Society” 1939.

Byron. Studium, Lwów 1927.

Charles Dickens. Życie i twórczość, Lwów 1936.

Cultural Problems of the New Poland, „Slavonic Review” 1934, vol. 12, no. 35.

Cywilizacja europejska a cywilizacja amerykańska, Kraków 1938 (nadbitka z „Kultury i Wychowania”).

Indje Brytyjskie: historia i sprawy polityczne [w:] *Encyklopedia nauk politycznych*, z. 5, t. II, Warszawa 1937.

Literatura i język średniowiecznej Anglii, Kraków 1910.

Między literaturą a życiem, Warszawa 1936.

---

²⁶ S. Helsztyński, *Wstęp* [w:] R. Dybowski, *Wielcy pisarze amerykańscy*, Warszawa 1958, s. 8.

- Milton i jego wiek*, Kraków 1909.
- Młodzież akademicka Śląska a położenie międzynarodowe Polski*, „Zaranie Śląskie” 1929, nr 4.
- Modern Polish Literature: A Course of Lectures delivered in the School of Slavonic Studies*, King’s College, University of London, London 1924.
- O Anglii i Anglikach*, Warszawa 1929.
- O demokracji amerykańskiej*, „Przegląd Powszechny” 1930, nr 95.
- O sonetach i poematach Szekspira*, Kraków 1914.
- Outlines of Polish History. A Course of Lectures delivered at King’s College, University of London*, London 1924.
- Periods of Polish Literary History, being the Ilchester Lectures for the Year 1923*, Oxford 1923.
- Poland*, London 1933.
- Poland Old and New*, Kraków 1938.
- Poland in World Civilization*, New York 1950.
- Poland Old and New. Three Lectures*, Oxford 1926.
- Romantyzm a krytyka dzisiejsza w Anglii*, Lwów–Kraków 1911.
- Rytmika wysiłku i znużenia w twórczości Szekspira*, Moskwa 1917, „Prace Polskiego Koła Naukowego w Moskwie”, Sekcja Humanistyczna, nr 2. Wyd. angielskie: *Rise and Fall in Shakespeare’s Dramatic Art*, London 1923.
- Siedem lat w Rosji i na Syberii (1915–1921). Przygody i wrażenia*, Kraków 1922.
- Some Aspects of Contemporary England. Three Lectures*, Praga 1928.
- Songs, Carols and Other Miscellaneous Poems, form the Balliol Ms 358*, London 1907.
- Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Wrażenia i refleksje*, Lwów 1930.
- Sto lat literatury angielskiej*, Warszawa 1957.
- Tennyson Sprache Und Stil*, Wiedeń–Lipsk 1907.
- Uniwersytet a wychowanie obywatelskie*, „Przegląd Akademicki”, kwiecień 1922.
- Wielcy pisarze amerykańscy*, Warszawa 1958.
- William Shakespeare*, Kraków 1927.
- Wolność nauki a interes Państwa*, Drukarnia „Czasu”, Kraków 1932.
- Żywiół morski w twórczości Józefa Conrada*, Toruń 1932.

Opracowania

- Bela T., *Roman Dyboski (1883–1945)* [w:] *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Filologicznego*, red. J. Michalik, W. Walecki, Kraków 2000.
- Borowy W., *Pamięci Romana Dyboskiego*, „Teatr” 1945, nr 1.
- Helsztyński S., *U Anglosasów i rodaków za Oceanem*, „Wiadomości Literackie” 1930, nr 33.
- Helsztyński S., *Wstęp* [w:] R. Dyboski, *Wielcy pisarze amerykańscy*, Warszawa 1958.
- Krajewska Z., *Roman Dyboski (1883–1945)*, Katowice 1968.

- Krawczyk J., *Wstęp* [w:] R. Dyboski, *Siedem lat w Polsce i na Syberii. Przygody i wrażenia*, oprac. T. Bohun, Warszawa 2007.
- Krzyżanowski J., *Pamięci Romana Dyboskiego*, „*Odrodzenie*”, 24 VI 1945.
- Krzyżanowski J., *Roman Dyboski i jego dzieło* [w:] R. Dyboski, *Sto lat literatury angielskiej*, Warszawa 1957.
- Laskowska M., Tarnawski W., *Dyboski Roman* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 6, Kraków 1946.
- Mierzwa S., *O profesorze Romanie Dyboskim*, „*Tygodnik Polski*” (New York) 1945, nr 42 (147).
- Mroczkowski P., *Pioneer of English Studies in Poland: 50th Anniversary of the Death of Professor Roman Dyboski* [w:] *Discourses of Literature. Studies in Honour of Alina Szala*, eds. L.S. Kolek, W. Nowicki, Lublin 1997.
- Pogonowska E., Piechota M., *Oczami Europejczyka – Romana Dyboskiego wizja Rosji i Stanów Zjednoczonych* [w:] *Czytanie Dwudziestolecia*, t. 2, red. E. Hurnikowa, E. Wróbel, Częstochowa 2009.
- Professor Roman Dyboski: Founder of English Studies in Poland*, ed. T. Bela, E. Mańczak-Wohlfeld, Kraków 1998.
- Pudłocki T., *Uczeni przeciw „milczącej otchłani”. Współpraca Moniki M. Gardner i Romana Dyboskiego na rzecz sprawy polskiej w Wielkiej Brytanii*, „*Prace Historyczne*” 2014, nr 1.
- Wędkiewicz S., *Prace Polaków dla zagranicy*, „*Przegląd Współczesny*” 1926, t. XIX.